

**СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ
Д. ДОНЦОВИМ-ШЕВЧЕНКОЗНАВЦЕМ
(на матеріалі статті „Козак із мільона свинопасів”)**

Вивчається оригінальність шевченкознавчих студій Д. Донцова з точки зору побудови образної системи на матеріалі статті „Козак із мільона свинопасів”. Авторка доводить, що Д. Донцов створив власну шевченківську типологію образів.

Ключові слова: новаторство, літературний герой, образ, дослідження, інтерпретація, критика, риси характеру.

Після Івана Франка не було в історії української літературної критики публіциста, творчість якого сформувала довгий час у суспільстві потужний духовний резонанс, вплинула на розвиток національної культури, надихнула до співпраці талановитий осередок митців – „вістниківську квадригу”. Д. Донцов володів унікальним хистом – „фантастично жвавим публіцистичним талантом (чого в Україні, окрім І. Франка, завжди бракувало)” [1, с. 59].

Попри наявність ґрунтовних праць (М. Леськової [7], С. Квіта [6], О. Багана [2]) про творчість „вічного будителя нації” [1], дослідники його публіцистичної спадщини цілісно висвітлюють донцовську доктрину на різних етапах його ідеологічної еволюції, розкривають естетику і поетику вісниківського неоромантизму. Якщо ж досліджують „естетику Шевченка” як сутність герменевтики Дмитра Донцова [5], то обирають переважно більш пізні його праці, наприклад, „Незримі скрижалі Кобзаря” (1961). Однак специфіка організації образної системи раннього Д. Донцова як шевченкознавця досі не була предметом спеціального вивчення. Саме у дослідженні цього аспекту полягає мета нашої розвідки. Власне, на сьогоднішній фундаментальних монографічних праць про Д. Донцова-літературознавця бракує, хоча він „фактично... зумів досягти значною мірою того, що свого часу на базовому онтологічному рівні зробив для України Т. Шевченко, – стати голосом національної совісті..., творцем національної візії..” [5, с. 53].

Серед основних завдань, які ми прагнемо виконати у нашій розвідці: репрезентувати систему Шевченкових персонажів у рецепції критика, вказати та пояснити, які саме поезії Т. Шевченка проаналізував критик.

Шевченкознавчих студій у Д. Донцова більше, ніж лесеознавчих. У період з 1922 по 1935 рік ним написано понад п’ять статей. Серед них, на наш погляд, найбільш яскраві „Козак з мільона свинопасів”, „В мартівську річницю”, „Пам’яті великого вигнанця”, „Спростачений

Прометей”, „Компактна більшість і Шевченко”. Вони всі невеликі за обсягом (від чотирьох до дванадцяти сторінок), але ґрунтовні, спостережливі та оригінальні, адже критик намагається представити *власну концепцію* шевченкової творчості. Розкриємо її, дослідивши статтю „Козак із мільйона свинопасів”.

Стаття має дев’ять сторінок і не традиційно побудована, бо складається із дванадцяти (пронумерованих Д. Донцовим) пунктів-тез, кожна з яких репрезентує конкретну донцовську ідею. Зауважимо, що така архітектонічна модель раніше жодного разу ще не була оприлюднена критиком.

Назва статті успадкована Д. Донцовим із поеми Т. Шевченка „Юродивий”. Уже на початку розвідки критик цитує уривок із цієї поеми, очевидно, для того, щоб увиразнити поставлене завдання – показати та розкрити характер і „козака”, і „мільйонів свинопасів”. В першому пункті Д. Донцов вивчає *образну систему* Т. Шевченка на матеріалі творів різних періодів написання: „Юродивий”, „Саул”, „Неофіти”, „Холодний Яр”, „Хіба самому написать”. Спостерігаємо, що науковець не тільки їх чітко називає, але й характеризує образи. Критик стверджує, що великий український поет у цих поемах і віршах контрастно поділив персонажів на два „табори”, „дві касти” [3, с. 369] – „лицарів” (козаків) [3, с. 369] та „свинопасів” [3, с. 369]. Їх Д. Донцов детально описує. Наприклад, синонімічний ряд „свинопасів” ним увиразнено шевченківськими образами „*підлих* рабів” [3, с. 369], „підніжок” [3, с. 369], „лакеїв” [3, с. 369], „плебеїв-гречкосіїв” [3, с. 369], „ягнят” [3, с. 369], „*холодних*”, „*мужицьких душ*” [3, с. 369]. Цитуючи вищевказані твори Кобзаря, критик узагальнює героїв-„свинопасів” поетовим „збірним ім’ям” [3, с. 369] – „*овечі* натури” [3, с. 369] (тут і далі курсив наш. – В.К.). Звертаємо увагу на те, що для науковця надзвичайно важливим було підкреслити не образливе найменування цієї „касти” [3, с. 369], а наголосити на її характеристиці, ознаці, тобто, на „*тих прикметниках*” [3, с. 369], які окреслюють „*гниле* серце” [3, с. 370] „мільйонів свинопасів” [3, с. 369].

Друга група образів – це „люди з окремою, не плебейською, філософією життя, верства людей „благородних” [3, с. 370]. З точки зору критика, такими виступають історичні, героїчні особи, яких можна знайти лише в стародавні часи, в старому Римі або на Кавказі. На нашу думку, в такому нетрадиційному, компаративно представленому розподілі персонажів (з огляду на всю творчу спадщину), полягає *новаторство* та *своєрідність* Д. Донцова як літературного критика. Водночас у героях-лицарях шевченкових поем та поезій критик вивчає риси світогляду і подекуди *ототожнює* їх зі світоглядом самого поета. (На наш погляд, у цьому полягає причина того, що Д. Донцов *ніколи* в своїх шевченкознавчих студіях не відокремлює образ ліричного героя від образу автора).

На підтвердження свого міркування критик наводить приклади, які переконують, що подібне розмежування, „протиставлення двох каст” знав „не лише Шевченко” [3, с. 370]. Внаслідок того, він, на нашу

думку, асоціативно називає митців, у світогляді, творчій або філософській спадщині яких також простежується подібне розгалуження персонажів. Це Кіплінг, Ніцше, Шпенглер та інші: „У Валюа се категорії – „міщухів” і „войовників” у Ніцше – се носії „панської моралі” і „рабської моралі”, у Шпенглера – феллахи й аристократія, у Перета – верства, що править і підвладна. Трохи нагадує се наш старий поділ на княжих дружинників і смердів, або в Туреччині – на правовірних і раю...” [3, с. 370].

Між тим, запропонована науковцем уже на початку статті образна система різниться з думкою тогочасного шевченкознавства, адже критик весь час полемізує з талановитим („дуже вдумливим” [3, с. 376], відомим у той час знавцем творчості Т. Шевченка Ст. Смаль-Стоцьким, який неодноразово публікувався в очолюваному Д. Донцовим „Літературно-науковому віснику”. Він, з точки зору Д. Донцова, помилявся, бо поділяв героїв Кобзаря за їх соціальним станом – „пани-кріпаки” [3, с. 370]. Критик такої думки С. Смаль-Стоцького не додержується, тому досліджує, зіставляє (а коли і „протиставляє”) світоглядну позицію „двох каст” [3, с. 369]: „Не вірно, що для Шевченка існували – „люди, себто правдиві, наскрізь етичні люди, і недолюдки, звірі, а не люди” (Ст. Смаль-Стоцький – Т. Шевченко, інтерпретації, ст. 16). Шевченко ділить людей на інші категорії...” [3, с. 370].

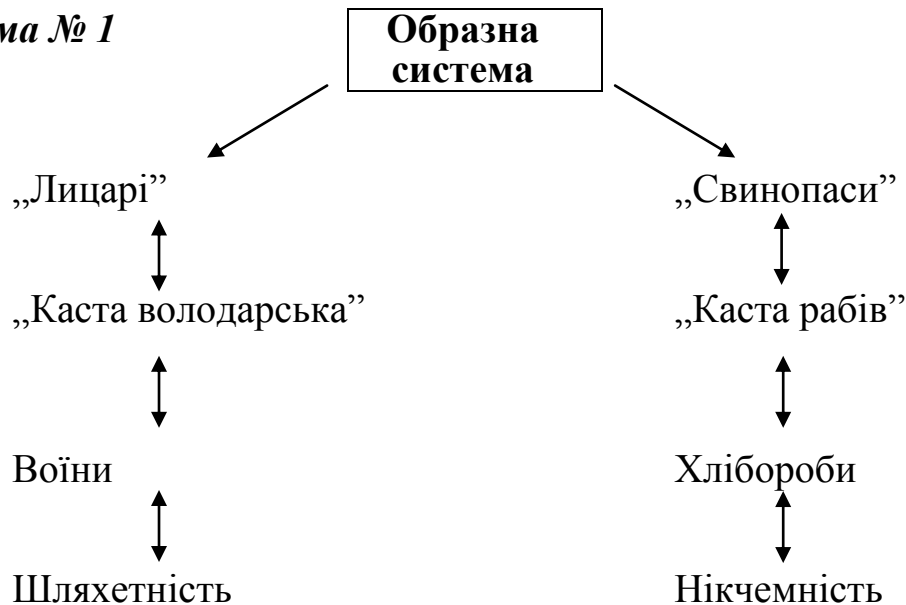
Якщо в першому пункті науковець подав образну систему вищеназваних шевченкових творів із точки зору світоглядної позиції „лицарів” та „свинопасів”, то у третій частині критик більш широко розкрив риси естетики обох „каст”. До вже названих поем та поезій Т. Шевченка Д. Донцов додає ще низку різножанрових творів Кобзаря – „Великий льох”, „Кавказ”, „Сон”, „Гоголю”, „І мертвим, і живим...”. В них він відшукує збірний образ „плебеїв-гречкосіїв” та за допомогою влучних дієслів таврує їх, адже вони „на царя „молилися” (Неофіти); ... їх душа – „всякому годила” („Великий льох”); ... в їх краю „чорт ма людей” (Лист до Я. Кухаренка); ... там „всі похилились” (Н. Гоголь); ... „мужицькі душі” вміють лише „пищати” („Княжна”)... „самі на себе „кнута вузловаті плетуть” („Кавказ”), „гнуться, як ті лози, куди вітер віє”... в „ярмі ходять” („Сон”)... ” [3, с. 371] (курсив наш. – В.К.). „Молитися”, „годити”, „пищати”, „гнутися”, „похилитися”, на думку критика, – слова з лексикона особи (образу) з рабською свідомістю. Такими, з його позиції, виступають герої-„свинопаси”. Їх більшість („мільйони”), тому Україна занепадає, а нація деградує. Д. Донцова обурює, що раніше, колись, була нація, звалася „лицарська...” [3, с. 371], а в його часи – звелася до „...туподумства й вузької корисності в справах” [3, с. 371], уподібнилась „рідній громаді чи повіту” [3, с. 371].

Ми спостерегли, що тут критик більше звертається до творів Т. Шевченка періоду „трьох літ”, хоча жодного разу цього періоду не називає. Очевидно, це можна пояснити тим, що науковець розраховує на обізнаного, інтелектуального читача, який зрозуміє відмінність не

лише ідеології, а й естетики та етики „касти володарської” і „касти рабів” [3, с. 371-372].

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що образна система в усіх названих та проаналізованих Д. Донцовим творах Т. Шевченка у статті „Козак із мільона свинопасів” може бути узагальнена такою схемою:

Схема № 1

Як бачимо, вона передбачає сукупність взаємопов’язаних між собою елементів, які, на нашу думку, можна розглянути через провідні *ідеї, концепти, мотиви* шевченкової творчості. Тому їй притаманна „рухливість”, динамічність та взаємопроникнення. Зупинимося на образі хлібороба (землероба). У другому пункті статті *через цей образ* Д. Донцов інтерпретує символічний *концепт землі* у вірші Кобзаря „Чигрине, Чигрине” та у незакінченій історичній трагедії „Микита Гайдай”. Критик переконує читача, що герой-землероб, який просто „оре землю” [3, с. 370] задля своєї мирної праці та животіння, – це представник „плебейського кодексу *ідеї*” [3, с. 370] (курсив наш. – В.К.). Такий „ратай” спроможний тільки „жито сіяти”, „нести косу в росу”, „аби добра була для городу” [3, с. 370], як-от герої І. Франка (Наймит) та І. Косяченка (ні прикладів творів, ні героїв цього автора критик не розглядає), тому що в землі вони вбачають лише привід для зітхання та бездіяльності. Д. Донцов вважає, що створений цими письменниками образ землі – це образ неживого клаптика земної поверхні, який символізує лише покуту та рабство. Протилежний образ – „живої” землі, на якій „орали списами” „татарські ребра” [3, с. 370]. Критик наголошує на тому, що для поета – це „*свята* прадідів земля” [3, с. 370] (курсив наш. – В.К.), напоєна їх кров’ю.

Критик моделює концепт землі ширше, залучає не тільки Шевченкові та Франкові образи, не лише полемізує з „підсоветськими літературними плебеями” (і називає І. Кулика, Карачая, А. Шмігельського), а й вживає біблійні образи Сави та Якова: „Хто

любив землю через кров і предків, того амбіцією було не випускати спадщини предків з рук. Хто любив її з утилітарних причин („аби добра була для городу”), – той сю спадщину легко випускав: за обіцянки, за миску сочевиці. Як підсоветські літературні плебеї, що уступали право первородства „щирому, мудрому Ленінові”, за те, що – „чабанам дав землі й баранців” взаміну за уступлення йому влади над собою (І. Кулик, Карчай, Гарт, 1928, 1). Як Есав право первородства Якову. Не дурно Біблія оповідає, що Есав був „орачем”, а Яків – „мешкав в шатрах...” [3, с. 370-371].

Ми помітили, що, описуючи образ землі, літературознавець ґрунтовно не досліджує жодного твору Т. Шевченка, І. Франка чи інших вищеназваних письменників. Науковця не цікавлять причини написання, джерела формування авторської концепції, періодизація, творчий метод або основні риси поетики. Якщо, опрацьовуючи образ землі, критик ще доречно вживає поему І. Франка „Наймит”, то впродовж всієї статті він навіть не обумовлює, з яких причин обирає саме „Сон”, „Кавказ”, „Гайдамаки”, а не інші, не менш гострополітичні поеми Кобзаря. Ймовірно, через таку невизначеність, спрощеність спостерігаємо подекуди певне нав’язування Д. Донцовим виключно свого розуміння образів або ідей у творчості Т. Шевченка.

У четвертій частині науковець оригінально та цікаво інтерпретує „головний імпульс” [3, с. 372], що надихнув „поетів патос” – *концепт слави* і називає такі вірші та поеми, як „Сон”, „Розрита могила”, „Гоголю”, „Гайдамаки”, „Тарасова ніч”, „Доля”, „Гамалія”, „Давидові псалми”. Цей концепт у творчості Кобзаря досліджений критиком вдумливо та багатоаспектно, адже Д. Донцов детально виокремлює *шляхетну славу; славу, здобуту кров’ю; славу-заповідь; славу-імпульс до дій; „бажання слави”* [3, с. 372]. Ясно, що весь цей спектр слави властивий лише „герою-лицарю”, який „не хотів-би покинути сей світ безславним” [3, с. 372], тому виборює її кров’ю. Це судження Д. Донцова перегукується з дослідженням сучасного шевченкознавства. Так, дослідниця Р. Харчук, вивчаючи семантику й функціонування метафори у творчості поета, відстежила взаємозв’язок між славою та героями кобзаревих творів. Вона стверджує: „У Шевченка воля й слава – постійні супутники козаків... Його козаки й гайдамаки – це і жертви, і мученики, і герої водночас...” [10, с. 35].

Загалом, на відміну від інших літературознавців (Ст. Смаль-Стоцького або М. Драгоманова, з якими він упродовж статті полемізує), критик помічає такі концепти Кобзарєвої творчості, як „великопанська іронія” [3, с. 373], *віра, воля, лихо, море, сонце, хата, садок, покаєння, мрія*. За переконанням Д. Донцова, ці образи невід’ємно пов’язані із формуванням *громадського ідеалу, громадянської позиції* (а отже, й світогляду) Т. Шевченка та виступають ключем до розуміння всієї його творчості.

Наприклад, воля в рецепції критика – споконвічна українська риса, яка має національний, політичний та державотворчий прояв. Вона персоніфікована і виступає ознакою виняткових героїв, історичних

персонажів. Ці високі прикмети її художньої сутності формують світоглядні позиції Кобзаря. Задля увиразнення громадянського ідеалу великого українського поета Д. Донцов „спаровує”, поєднує волю з іншими категоріями – долею та лихом. Незважаючи на те, що він не наголошує на контрастному розмежуванні воля-неволя, воно передбачається, моделюється Д. Донцовим, адже він ясно говорить, що є воля тих, хто собі „ідилію творили”, з оливкою галузкою в руці, з янгольськими крилами за плечима” [3, с. 376], та активна, подійова воля, котра формувала світогляд героїчних постатей.

Загалом у розгляданій статті Д. Донцов прагне висвітлити інші, раніше всебічно, фундаментально не вивчені, аспекти шевченкової творчості: жіночий ідеал, комплекс різноманітних ідей (справедливості, суспільного ідеалу, бунту). Дослідження більшості цих аспектів у сукупності має на меті відтворити світогляд Т. Шевченка як представника провідної касти в українській літературі, якому властивий героїчний дух, „кодекс середньовічного шевалє, що відродився в поняття джентльмена” [3, с. 376], аристократизм. Через це історію української літератури критик простежує, на наш погляд, спорадично, виключно *крізь призму* поетової творчості. А тому, з позиції Д. Донцова, їй буде бракувати творів, де б оспівувалося завзяте прагнення українців до волі, неспокою, боротьби, дисгармонії, „вибуховості”. На думку критика, українська література потребує таких же героїчних постатей, „грізних для противників” [3, с. 380], як Іван Гус та Іван Підкова, Тарас Трясило, Жижка, Мазепа, Полуботок або гайдамаки (див. схему № 2). Саме за цих причини всі вони будуть винятковими та „панівними”.

Отже, дослідивши погляди Д. Донцова на постать та творчість Т. Шевченка у статті „Козак із мільйона свинопасів”, ми можемо підсумувати таке:

I. На нашу думку, основна мета критика – розкрити на матеріалі переважно *названих ним* творів Т. Шевченка сутність провідної касти („козаків”) і підвладної верстви („мільйон свинопасів”), показати засоби „перетворення” юрби на націю та з’ясувати, за яких причин творчість Кобзаря „була така вибухова” [3, с. 380], неначе „динаміт” [3, с. 380].

II. Ми вважаємо, що Д. Донцов виступив не тільки цікавим інтерпретатором творчості великого українського поета, а й розкрив себе як всебічно обдаровану, інтелектуально мислячу людину, тому що водночас показав власну обізнаність як із західноєвропейською філософською думкою (Шпенглер, Ніцше), так із теоретичною концепцією відомого українського громадського діяча М. Драгоманова, літературознавця Ст. Смаль-Стоцького, з письменниками та творами української літератури („Словом о полку Ігоревім”, Франком, Косяченком, Куликом, П. Кулішем). Д. Донцов залучив до дискусії С. Смаль-Стоцького і, полемізуючи з ним, висловив власні думки щодо творчості Кобзаря.

III. У наступній таблиці подаємо перелік творів Т.Г. Шевченка, проаналізованих Д. Донцовим у статті „Козак із мільйона свинопасів”.

Зауваження до структури таблиці № 1 „Творча спадщина Т. Шевченка, досліджена Д. Донцовим”:

а) вся таблиця поділяється на дві великі колонки, в яких ми представимо власний спосіб та методи аналізу творів поета та визначимо ті твори Кобзаря, які стали об’єктом аналізу критика;

в) задля більш чіткого уявлення про твори поета, які проаналізував Д. Донцов, ми *виокремили* поетичні (вірші і поеми) і прозові твори та в дужках до кожного твору Т. Шевченка нагадали рік його написання;

г) таблиця № 1 складається з *двох частин*. Зміст кожної частини ми прокоментуємо відповідно до ідейно-естетичних поглядів критика. Такий аналіз поданий *після* кожної частини;

д) перша частина таблиці складається з *трьох* розділів, які вказують на донцовський аналіз творів Т. Шевченка;

ж) ми дотримуємося донцовського *принципу розташування* обраних творів великого українського поета. На нашу думку, він доречний, тому що ні на час написання творів, ні на можливий алфавітний покажчик критик у статті жодного разу не вказав. Окрім того, авторський принцип розміщення творів Т. Шевченка зумовлений і специфікою композиції статті, яка, як вже було вище зазначено, чітко поділена *Д. Донцовим* на дванадцять пунктів-тез. Отже, у таблиці твори Т. Шевченка, вивчені науковцем, ми розмістили так, як це він *сам уклав* протягом статті.

ТАБЛИЦЯ № 1

Творча спадщина Т. Шевченка, досліджена Д. Донцовим
(на матеріалі статті „Козак із мільйона свинопасів”)

ЧАСТИНА 1

Спосіб та метод аналізу творів Т. Шевченка Д. Донцовим	Назва творів Т. Шевченка (рік написання)		
	Жанрова своєрідність		
	поеми	вірші	проза
Твори Т. Шевченка, які Д. Донцов називає <i>і цитує</i>	1. „Юродивий” (1857 р.) – 4 рази 2. „Княжна” (1858 р.) 3. „Неофіти” (1857 р.) – 3 рази	<u>РОЗДІЛ 1.</u> <u>Досліджуючи образну систему:</u> 1. „Холодний Яр” (1845 р.) 2. „Хіба самому написать” (1849 р.) 3. „Буває в неволі іноді згадаю” (1850 р.) 4. „Чигрине,	Немає

	<p>4. „Саул” (1860р.) 5. „Кавказ” (1845 р.) – 2 рази 6. „Іван Підкова” (1839 р.) 7. „Микита Гайдай” (1841 р.) 8. „Великий льох” (1845 р.) 9. „Сон” (1844 р.)</p> <p>1. „Микита Гайдай” (1841 р.) 2. „Гайдамаки” (1841 р.) – 2 рази 3. „Гамалія” (1842 р.) – 2 рази 4. „Єретик” (1845 р.) – 3 рази 5. „Петрусь” (1850 р.)</p>	<p>Чигрине” (1844 р.) 5. „Гоголю” (1844 р.) 6. „Між скалами, неначе злодій” (1848 р.) 7. „Якби ви знали, паничі” (1850 р.)</p> <p><u>РОЗДІЛ 2. Задля увиразнення рис світогляду Т. Шевченка:</u></p> <p>1. „Сон” („На панщині пшеницю жала”) (1858 р.) 2. „Гоголю” (1844 р.) 3. „Розрита могила” (1843 р.) 4. „Буває, в неволі іноді згадаю” (1850 р.) 5. „І виріс я на чужині” (1848 р.) 6. „Псалми Давидові” (1845 р.) – 3 рази 7. „Ми восени такі похожі” (1849 р.) 8. „Не молилася за мене” (1850 р.) 9. „Минають дні.. ” (1845 р.) 10. „Чигрине, Чигрине” (1844 р.) 11. „А.О. Козачковсь-</p>	<p>1. „Щоденник” (1858 р.) – 3 рази 2. „Близнець” (1855 р.) 3. „Прогулка с удовольствием и не без морали ” (1856 р.) 4. „Музикант” (1855 р.)</p>
--	---	--	---

	1. „Гайдамаки” (1841 р.) 2. „Сон” (1844 р.) 3. „Тарасова ніч” (1838 р.) 4. „Гамалія” (1842 р.) 5. „Неофіти” (1857 р.) 6. „Іван Підкова” (1839 р.)	кому” (1847 р.) 12. „Осія.Гл.1У” (1859 р.) 13. „Гімн чернечий” (1860 р.) 14. „Слава” (1858 р.) 15. „Доля” (1858 р.) <u>РОЗДІЛ 3. Для означення провідних концептів, які притаманні творчості Т.Г. Шевченка</u> 1. „Псалми Давидові” (1845 р.) 2. „Буває в неволі іноді згадаю” (1850 р.) 3. „На вічну пам'ять І.Котляревському” (1838 р.) 4. „Минають дні...” (1845 р.) 5. „Доля” (1858 р.)	Немає
--	--	--	-------

Як бачимо із першої частини нашої таблиці, твори Т. Шевченка, які Д. Донцов називає і цитує, мають чітке спрямування, тому що вказують на образну систему, провідні концепти та риси світогляду. Це доводить нашу думку про те, що критик *в однаковій мірі* вивчав як світогляд, так і творчість.

Із першого та третього розділів цієї частини таблиці видно, що Д. Донцов зацікавився образами (ми угрупували їх в образну *систему*) та основними концептами творів Кобзаря, написаних у різні періоди його життя – від раннього (1838 р.) до остатнього (1860 р.). *Центральний* другий розділ першої частини нашої таблиці дуже важливий, тому що *тільки він вказує на те*, що Д. Донцов опрацював майже однакову кількість різножанрових (поем та повістей) творів Кобзаря.

У сукупності критик залучив до аналізу *тридцять дев'ять творів*; із них *чотирнадцять* поем, *чотири* повісті, щоденник та *двадцять* близьких за темою віршів, які належать переважно до остатнього (1859-60 рр.) та періоду „трьох літ” (1843-1845 рр.). До того ж, із першої частини таблиці видно, що критик найбільше вживає

дванадцять творів („Сон”, „Безталанний”, „Псалми Давидові”, „Юродивий”, „Доля”, „Буває в неволі”, „Гоголю”, „Минають дні...”, „Микита Гайдай”, „Неофіти”, „Гамалія”, „Гайдамаки”).

Це можна пояснити тим, що в рецепції Д. Донцова саме ці твори Т. Шевченка якнайбільше ототожнюють світогляд Кобзаря з кодексом, світоглядом українського козацтва. Основними рисами козацької етики, на думку критика, виступають: войовнича, героїчна концепція життя, бажання слави, бунт проти нікчемності („нікчемний – се „полохливий, дріб’язковий, що думає про вузьку пожиточність, той, що понижується, що дає над собою знущатися, собача натура... – або у Шевченка „овеча”” [3, с. 372], аристократизм, щира (як у „пуританця XVII-го віку” [3, с. 374]) віра, „великопанська іронія” та прагнення не до „визволення”, а до панування у власній країні.

ЧАСТИНА 2

Спосіб та метод аналізу творів Т. Шевченка Д. Донцовим	Назва творів Т.Шевченка (рік написання)		
	Жанрова своєрідність		
	поєми	вірші	проза
Твори Т.Г. Шевченка, які Д. Донцов цитує, але не називає	1. „І мертвим, і живим і ненародженим...” (1845р.) 2. „Сон” (1844р.) 3. „Марія” (1859р.)	1. „Якби-то ти, Богдане, п’яний...” (1859р.) 2. „За що ми любимо Богдана” (1845-1846рр.) 3. „Н.Т.” (1860р.) 4. „П.С” (1848р.) 5. „Мені однаково.” (1847р.) 6. „Лікері” (1860р.)	Немає

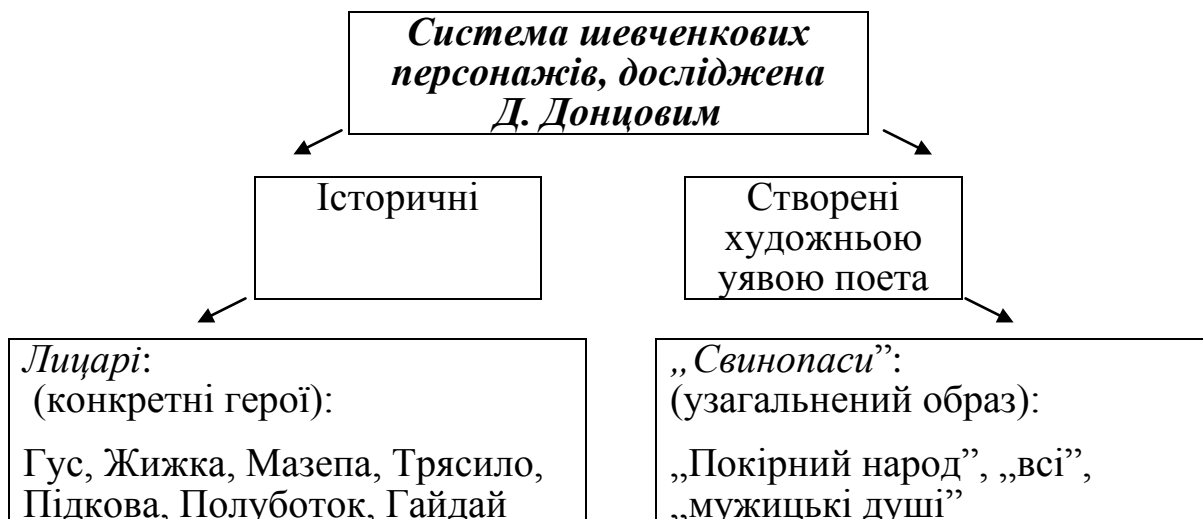
Як бачимо, Д. Донцов цитує, але не називає всього *дев’ять* творів Т. Шевченка. Вибір цих творів, на нашу думку, дещо нерівномірний, асоціативний і зумовлений жанровою природою статті. Есе не передбачає систематичності викладу, для цього жанру характерне індивідуальне трактування певної проблеми, ідеї або теми. На нашу думку, саме цей жанр дозволив критикові більш інтуїтивно та асоціативно обрати ті твори Кобзаря, які найбільше розкривають *його власну думку* – показати, за яких причин творчість Т. Шевченка була „вибухова”, мов „динаміт” та дослідити ознаки творчої спадщини поета (наприклад, іронію, некаяття).

IV. Ми порахували, що Д. Донцов опрацював в *однаковій мірі* твори Т. Шевченка, які належать до його остатнього періоду та періоду „трьох літ”. Ймовірно, можна провести паралель між цими періодами творчості Кобзаря та часом написання статті „Козак із мільона свинопасів”. Д. Донцов (як і Т. Шевченко) усвідомлював суть національної трагедії України в суспільно-політичному та національному вимірах. Науковець на матеріалі опрацьованих творів великого українського поета застерігав націю від повної втрати самостійності й перетворення її на російську колонію. Про це свідчить постскрипtum до статті. В ньому Д. Донцов говорить, що його обурило такий факт: „в Харькові відслонено пам'ятник Шевченкові – по думці „генеральної лінії” партії: через мову і скастрованого кобзаря – підпорядкувати українську національну стихію – чужій російській” [3, с. 380].

V. Якщо у творах періоду „трьох літ” політичні ідеї поета стають його художніми ідеями, то в цій статті Д. Донцов також фактично оприлюднює власну ідею „войовничого націоналізму”, а твори Т. Шевченка 1843-1847 та 1859-60 років найкраще її репрезентують. У широкому розумінні предмет зображення у Т. Шевченка (в ці періоди) та Д. Донцова *схожі* – це соціально-політичний стан України, занедбаної її „правнуками поганими” [3, с. 371]. За цих причин науковець відшукує та досліджує в творчій скарбниці великого українського поета справжніх героїв – лицарів, які сколихнуть та відродять націю. Як бачимо, критик обирає *тільки* суспільно-політичні твори Т. Шевченка. Науковець не враховує та не аналізує *соціально-побутових* поем Кобзаря, тому що вони глибоко не розкривають пут колоніальної залежності України, а обмежуються лише побутовою тематикою.

VI. Ми схильні вважати, що Д. Донцов створив власну *шевченкознавчу типологію образів*, класифікувавши осіб, що діють у творах Т. Шевченка на конкретні (історичні) та створені художньою уявою поета (узагальнені).

Схема № 2

Відомо, що у сучасній літературознавчій науці існує проблема дефініції понять „образ”, „літературний герой”, „тип”, „персонаж” (Л. Чернець [11], Н. Тамарченко [8], В. Халізов [9] та інші). Немає єдиної усталеної думки стосовно виділення та найменування осіб, що діють у художньому творі. Досліджуючи історичні постаті, які функціонують у поемах „Гайдамаки”, „Іван Підкова”, „Тарасова ніч” та в інших різножанрових творах Т. Шевченка, Д. Донцов називає їх *лицарями*, типами, яких можна було знайти „і на Україні, і в старім Римі, і на Кавказі” [3, с. 370]. Усіх досліджених критиком героїв-лицарів (див. схему № 2) об’єднує завзятість та героїчність, величність, гідність та самопожертва заради України. Нашу думку підтверджує і той факт, що критик не оминає навіть маленького уривка (який дійшов до нашого часу) з ранньої романтичної історичної трагедії „Микита Гайдай”. Як відомо, у цьому творі йдеться про національно-визвольну війну українського народу проти польської шляхти під керівництвом Б. Хмельницького. *Двічі* науковець посилається на цю трагедію, очевидно, для того, щоб довести: тип героя-лицаря постійно присутній у творчості Т. Шевченка.

Разом з тим, критик знехтував аналізом *індивідуальних* рис героїв-лицарів, тому їм властива певна схематичність зображення. Отже, на нашу думку, Д. Донцов вдається до *типізації* цього образу, уподібнивши середньовічного та українського войовничого героя-лицаря. Тут наше припущення щодо донцовської типізації Шевченкових персонажів суголосне із думкою, котру оприлюднює у хрестоматії сучасний дослідник Н.Д. Тамарченко: „Тип – це людина (у романі чи драмі), що не являє собою закінчений одиничний образ, але демонструє характерні риси відповідного класу людей” [8, с. 210]. Ймовірно, цей тип близький до розуміння *ідеального героя* самим критиком ще й тому, що такий лицар – найяскравіший образ, який виступає рупором власне донцовських ідей.

Інший відокремлений критиком тип – це узагальнена ознака пасивного загалу, „мільйони свинопасів”. На нашу думку, генеза цих типів різниться.

Очевидно, для науковця важливо було передати *ознаку, характер* лицарів та „мільйонів свинопасів”. Змальовуючи легендарних історичних осіб, Д. Донцов сприймав їх ідеальними героями, такими, якими їх бачив Т. Шевченко. Але у ранніх романтичних поемах Кобзаря образи Івана Підкови, Тараса Трясила або гайдамаків не лише історичні, ідеалізовані, а й *романтизовані*, про що критик *не зазначає жодного разу*. Іноді він сам домислює (внаслідок візійної уяви) характер історичних людей, котрі існували реально, у результаті чого ряд історичних образів розуміються ним *масштабно, панорамно* (їх можна знайти „і в старім Римі, і на Кавказі” [3, с. 370]). Таким чином, Д. Донцовим моделюється і вивчається *історичний тип* – сукупність історичних персонажів у поемах Т. Шевченка, наділених шляхетністю, бажанням слави, бунтом

проти нікчемності, аристократизмом і благородством. Це суб'єкти дії, які критиком вказуються як *конкретні*, але водночас *не індивідуалізовані* персонажі.

Між тим, науковець репрезентує узагальнену більшість – „мільйони свинопасів”. На відміну від попереднього, історичного типу, вони не тільки не індивідуалізовані, але й точно критиком не названі.

Отже, ми з'ясували, що в рецепції критика система Шевченкових персонажів поділена на *дві групи*: герої-лицарі, герої-свинопаси (схема № 1), але аксіологічним центром поетичного світу митця, з точки зору Д. Донцова, виступає Україна. На нашу думку, можна говорити про те, що науковець у вивчених творах Кобзаря помічає і простежує *ідеєобраз* України. Цей ідеєобраз концентрує в собі сукупність вищеназваних образів та водночас виступає стрижнем-провідником Кобзаревих думок, ідей, поглядів. У рецепції Д. Донцова Україна – об'єкт та суб'єкт шевченкової творчості. Ймовірно, це ще одна причина того, чому критик зацікавився виключно гострими соціально-політичними, а не побутовими творами Кобзаря, адже в них Україна як ідеєобраз менш виразна.

Подальше вивчення своєрідності організації образної системи дозволить більш широко та ґрунтовно узгодити проблему дефініції понять „образ”, „персонаж”, „типологія”, „характер” у шевченкознавчих студіях Д. Донцова. Разом із тим, на нашу думку, дані нашої таблиці, можливо, допоможуть майбутнім вченим серйозно та детально оцінити (в компаративному аспекті) його досягнення щодо творчості інших вітчизняних поетів та письменників. Зрозуміло, що Дмитро Донцов не був фаховим шевченкознавцем, однак був помітним талантом, інтерпретатором, не зв'язаним традицією [4, с. 373]. У сучасному науковому розумінні він не репрезентував власної школи, стилю або напрямку. Але з кожної його мистецької студії проглядає індивідуальність, особистість майстра. Тому ми погоджуємося з думкою Б.І. Антонича про те, що мистецтво, а відтак і науку, творять окремі одиниці, а не напрями.

1. *Баган О.* Вічний будитель нації (до 125-ї річниці від дня народження Дмитра Донцова) / О. Баган // Дивослово. – 2008. – № 9. – С. 56-59.
2. *Баган О.Р.* Естетика і поетика вісниківського неоромантизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література” / О.Р. Баган. – Львів, 2002. – 20 с.
3. *Донцов Д.* Козак з мільйона свинопасів / Д. Донцов // Вісник. – 1935. – Річник 3. – Т. 2. – Книжника 5. – С. 369-381.
4. *Зеров М.* Леся Українка / Микола Зеров // Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка: (нарис з новітнього укр. письменства) : статті. – Дрогобич, 2007. – С. 357-398.
5. *Іванишин П.* „Естетика Шевченка” як сутність герменевтики Дмитра Донцова / П. Іванишин // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 52-56.

6. *Квіт С.М.* Дмитро Донцов та „Літературно-Науковий Вісник” („Вісник”) на тлі розвитку української літератури й журналістики. Ідеологічний, естетичний та організаційний принципи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.01.08 „Журналістика” / С.М. Квіт. – Київ, 2000. – 28 с.
7. *Леськова М.П.* „Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20-40pp ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 „Журналістика” / М.П. Леськова – Київ, 1996. – 18, [1] с.
8. *Тамарченко Н.Д.* Теоретическая поэтика: [хрестоматия-практикум] / Натан Давидович Тамарченко. – М. : Академия, 2004. – 400 с.
9. *Хализев В.Е.* Теория литературы: [учебник] / Валентин Евгениевич Хализев. – М. : Высш. шк., 2000. – 400 с.
10. *Харчук Р.* Метафора Шевченка / Р. Харчук // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 21-37.
11. *Чернец Л.В.* Введение в литературоведение : [учебник] / Л.В. Чернец – М. : Высш. шк., 2004. – 680 с.

Summary

Singularity of D. Dontsov's shevchenko - knowledge workshops is that he does not emphasize on the researching of the national idea in the creative work of Kobzar. However the scientist scrutinizes the main postulates of this idea, interprets the poet's point of view on dominant problems of Ukrainian nation. The author approves that D. Dontsov created his own types of image by Shevchenko.

Key words: national idea, innovation, literature hero, image, research, interpretation, critics, evidence of character remembrance.

Стаття надійшла до редколегії 23.10.2009